

Зарубіжні авторські зібрання

Лобен

Генрік

Ворог народу

Харків
«ФОЛІО»
2024

Ворог народу

Комедія на 5 дій

ДІЙОВІ ОСОБИ

Лікар Томас Стокман — курортний лікар

Фру Стокман — його дружина

Петра — їхня донька, учителька

Ейліф, Мартен — їхні сини

Петер Стокман — старший брат лікаря, бурмістр, начальник поліції, голова Курортної управи тощо

Мартен Кийл — названий батько Фру Стокман, власник чинбарні¹

Говстад — редактор «Народного Вісника»

Білінг — працівник газети

Капітан Горстер

Друкар Аслаксен

Люди на сході, чоловіки всякого стану, кілька жінок і юрба школярів. Дія відбувається в приморському місті, у південній Норвегії.

¹ Кустарне підприємство (майстерня) для чинення, обробки шкіри (*прим. ред.*).

ДІЯ ПЕРША

Вечір. Вітальня в будинку лікаря. Не багато, але гарно прибрана й мебльована кімната. У боковій стіні праворуч — двоє дверей. Перші двері до кабінету лікаря, а другі — до передпокою. На протилежній стіні навпроти дверей до передпокою двері до інших кімнат. Посеред стіни — грубка. Ближче до авансцени — канапа, над нею — люстро. Перед канапою — овальний стіл, застелений килимом. На столі горить під абажуром лампа. У глибині сцени відчинені двері до їдальні. Видно накритий стіл, посеред столу — лампа. Білінг із серветкою за коміром сидить за столом, Фру Стокман стоїть і просягає йому таріль з великим кавалком ростбіфа. За столом більше нікого нема. Посуд на столі розкиданий без ладу, як буває після того, як скінчили їсти.

Фру Стокман. Ви спізнались на цілу годину, пане Білінгу, і тепер вам доведеться задовольнитись холодним м'ясом.

Білінг. Чудове м'ясо, смачне просто надзвичайно!

Фру Стокман. Ви знаєте, як точно Стокман дотримується певних годин для їжі.

Білінг. А для мене це не має значіння. Мені навіть здається все смачніше, коли я сиджу отак і їм зовсім один, і ніхто мені не заважає.

Фру Стокман. Так, так, якщо від цього вам здається смачніше, то... *(Дослухається)*. А от, мабуть, і Говстад також.

Білінг. Може бути.

Заходить бурмістр Стокман. Він у пальті, форменому кашкеті й із палицею.

Бурмістр. Добридень.

Фру Стокман (*заходить до вітальні*). А, доброго здоров'я? Це ви! Дуже приємно, що ви зазирали до нас.

Бурмістр. Ішов повз вас і... (*кинувши погляд у ідальню*). Але у вас, я бачу, гості.

Фру Стокман (*трохи зніяковівши*). Ні, зовсім ні. Це випадково. (*Поквапливо*). Може ви зайдете туди й також з'їсте кавалочок?

Бурмістр. Я? Ні, дуже вдячний. Гаряча страва увечері! Нехай бог боронить!.. це не для мого шлунку.

Фру Стокман. Ну, один раз...

Бурмістр. Ні, ні, дякую! Я не зраджу свого чайку з бутербродом. Зрештою, воно здоровіше так, так і... ощадніше.

Фру Стокман (*усміхаючись*). Не думайте, будь ласка, що ми з Томасом якісь марнотрати.

Бурмістр. Ви, братова, ні. Я собі цього і в голову не кладу. (*Показує на кабінет лікаря*). Його, мабуть, нема дома?

Фру Стокман. Ні, вийшов із хлопцями трохи проходитись, поївши.

Бурмістр. Думають, що це добре для здоров'я? (*Прислухається*). А ось і він!..

Фру Стокман. Ні, це не він. (*Стукають у двері*). Прощу. (*З передпокою входить редактор Говстад*).

Фру Стокман. А, це пан Говстад, що?..

Говстад. Прощу вибачити. Мене затримали в друкарні. Добрий вечір, пане бурмістре.

Бурмістр (*вітається холодно*). Пан редактор. У справі, мабуть?

Говстад. Почасти. Дещо мусить пройти в газеті.

Бурмістр. Можу собі це уявити. Мій брат, кажуть, надто ретельний працівник «Народного Вісника».

Говстад. Так, він іноді дозволяє собі написати у «Віснику», якщо йому треба сказати правдиве слово про те чи про те.

Фру Стокман (до Говстада). Може, зайдете?.. (Показує на їдальню).

Бурмістр. Та ні, я зовсім не закидаю йому, що він пише для такого кола читачів, де можна сподіватись знайти відгук. А крім того, я особисто не маю ні найменшої підстави почувати якусь неприязнь до вашої газети, пане Говстаде.

Говстад. Мені здавалось би, що так.

Бурмістр. Проте загалом у нашому місті панує прекрасний дух толерантності... справжній здоровий громадянський дух. Видима річ, це через те, що всіх нас єднає одна велика спільна справа — справа, що однаково високою мірою торкається всіх добродумних громадян.

Говстад. Водолікарня, так?

Бурмістр. Якраз вона. Наша велика, нова, розкішна водолікарня. Зачекайте! Вона стане головною життєвою умовою для міста. Немає сумніву!

Фру Стокман. Те саме каже й Томас.

Бурмістр. Яке, справді, надзвичайне піднесення в наших місцях уже за ці два роки! У людей завелися гроші, почалося життя, рух. Будівлі та земельні ділянки йдуть у гроші щодня.

Говстад. Безробіття меншає.

Бурмістр. Так, і це також. Тягар опіки над бідарями, що лежав на заможних класах, став далеко легший, і далі чимраз легшатиме — якщо тільки цей рік випаде справді

добре поліття й прибуде багато приїжджих, багато хворих, що рознесуть славу про наш курорт.

Говстад. Я чув, що є чималі надії на це.

Бурмістр. Авжеж, уже можна помітити дуже сприятливі ознаки. Щодня приходять запити про приміщення тощо.

Говстад. Ого, то виходить, що стаття лікаря саме на часі.

Бурмістр. Він знов щось написав?

Говстад. Ні, він писав зимою. Він рекомендує курорт і спиняється на сприятливих гігієнічних обставинах тутешньої місцевості. Але тоді я затримав її.

Бурмістр. Так? Мабуть, якась перешкода?

Говстад. Ні, ні, нічого подібного. Я тільки подумав, що краще почекати до кінця весни, коли люди починають думати про те, як і де відпочити влітку.

Бурмістр. Дуже розумно. Надзвичайно розумно, пане Говстаде.

Фру Стокман. Коли справа йде за курорт, то Томас стає справді невтомний.

Бурмістр. Ну, на те він тут служить за лікаря.

Говстад. Звісно, а до того ще він же перший і утворив його.

Бурмістр. Він? Он як! Та й мені не раз доводилось чути, що деякі люди такої самої думки. Проте я все-таки гадав би, що й мені належить скромна частина участі в цьому підприємстві.

Фру Стокман. Томас це завжди говорить.

Говстад. Хто ж може це заперечувати, пане бурмістре? Ви пустили в рух усе діло й провели його в життя. Це ми всі знаємо. Я хотів тільки сказати, що перша ідея йшла від лікаря.

Бурмістр. Так, щодо ідеї, то їх колись було чимало в мого брата, на жаль. Але щоб пустити будь-що в діло, потрібні люди іншого ґатунку, пане Говстаде, я гадав би, що тут, у цьому домі, принаймні...

Фру Стокман. Але, милий брате...

Говстад. Як може пан бурмістр?..

Фру Стокман. Ходіть но попоїжте чого-небудь, пане Говстаде, а тим часом і мій чоловік надійде.

Говстад. Дякую. Хіба маленький шматочок. *(Іде до їдальні).*

Бурмістр. Дивна річ!.. Ці люди з селян ніяк не можуть позбутись своєї нетактовності.

Фру Стокман. Ну, чи варто звертати на це увагу? Хіба ви не можете поділити з Томасом цю честь по-братерському.

Бурмістр. Здавалось би, що так, але видимо не кожен погоджується на це.

Фру Стокман. Ну, що там казати? Ви з Томасом надзвичайно сходитеся у всьому. *(Прислухається).* А ось і він. *(Іде й відчиняє двері до передпокою).*

Лікар Стокман *(зі сміхом і галасом).* Дивись, ось тобі гість, Катрін. Хіба не приємно? Ну? Прошу, капітане Горстер, вішайте своє пальто. Що? Без пальта?.. Так?.. Подумай, Катрін, я забрав його на вулиці... йти не хотів.

Горстер заходить і вітається з господинею.

Лікар Стокман *(на порозі).* Заходьте ж, хлопці. Що ти думаєш? Знову голодні. Ходіть сюди, капітане Горстере, покуштуйте зараз ростбіфа... *(Тягне Горстера до їдальні. Ейліф і Мартен ідуть також туди).*

Фру Стокман. Томасе, чи ж ти не бачиш?

Лікар Стокман *(обертається на порозі).* А, це ти, Петере! *(Підходить і простягає йому руку).* Дуже, дуже приємно!

Бурмістр. На жаль, мені треба за хвилину йти...

Лікар Стокман. Дурниці. Зараз подадуть на стіл пунш. Ти не забула за пунш, Катрін?

Фру Стокман. Ну, звісно, ні. Вода вже й кипить. *(Виходить до їдальні).*

Бурмістр. І пунш також?

Лікар Стокман. Ти тільки сідай, і тоді побачиш, як у нас буде добре.

Бурмістр. Дякую. Я ніколи не беру участі ні в яких бенкетах із пуншем.

Лікар Стокман. Та це ж зовсім і не бенкет.

Бурмістр. Мені здається, проте... *(Дивиться у їдальню).* Навіть дивно, як вони можуть прогинути стільки їжі.

Лікар Стокман *(потирає руки).* Так, а хіба не втішно дивитись, як молодь їсть! У них завжди апетит. Та воно й повинно так бути, їм треба їсти, треба вбиватися в силу. Адже це вони повинні будуть підбивати запарку майбутнього, Петере.

Бурмістр. А дозволь тебе запитати, що це їм доведеться підбивати, як ти висловлюєшся?

Лікар Стокман. Ну, про це ти дізнаєшся від молоді... коли прийде час. Ми вже цього, звичайно, не побачимо. Двоє таких старих чиряків, як ми з тобою...

Бурмістр. Ну, ну!.. Занадто вже образлива назва...

Лікар Стокман. А ти, Петере, не розумій усього буквально. Повинен тобі сказати, що на душі мені так приємно, так радісно! Серед цього життя, що пускає нові паростки, я почуваю себе невимовно щасливим. Чудові часи, коли ми живем! Навколо нас здійсмається неначе новий світ!

Бурмістр. Невже тобі так справді здається?

Лікар Стокман. Ти, звісно, не можеш бачити всього так ясно, як я, ти ціле своє життя прожив тут, через те

й вражіння в тебе слабше. А я перебув усі ці довгі роки на півночі, у своєму глухому кутку, де я майже не бачив чужого обличчя, не чув живого слова — отже, на мене тут усе впливає так, ніби я перенісся до центра багатолюдного світового міста.

Бурмістр. Гм... Світового міста...

Лікар Стокман. Я добре знаю, що проти багатьох інших місць тутешні обставини мізерні. Але тут життя, надії на майбутнє, сила-силенна завдань, що задля них варто працювати й варто змагатись. А це головне. *(Кричить)*. Катрін, листоноші не було?

Фру Стокман *(з ідальні)*. Ні, не було нікого.

Лікар Стокман. І до цього всього — чималий заробіток, Петере. Коли поживеш надголодь, як ото ми жили, то навчишся цінувати й це.

Бурмістр. Боже мій!

Лікар Стокман. Ти ж не можеш зрозуміти, що там, на півночі, нам доводилось дуже скрутно. А тепер можемо жити ніби якісь лорди. Сьогодні, приміром, у нас був на обід ростбіф, і на вечерю його лишилось. Хочеш покуштувати кавалочок? Може, хоч показати тобі?

Бурмістр. Ні, ні, у жодному разі!

Лікар Стокман. Ну, тоді йди сюди. Бачиш, ми купили килима на стіл.

Бурмістр. Еге, я вже помітив його.

Лікар Стокман. І ковпака на лампу бачиш? На все це заощадила гроші Катрін. Кімната зразу стала затишніша, тобі не здається? Стань ось тут... ні, ні, не так. Сюди... бачиш, коли таке густе світло падає... Справді, мені здається, що все дуже елегантно. Що ти скажеш?

Бурмістр. Так, коли людина може дозволити собі подібні розкоші...

Лікар Стокман. Авжеж, тепер я можу собі це дозволити. Катрін каже, що я заробляю майже стільки, скільки нам треба.

Бурмістр. Майже!.. Так!..

Лікар Стокман. Але ж людина науки може дозволити собі. Я певен, що звичайний амтман¹ проживає на рік куди більше за мене.

Бурмістр. Цілком вірю цьому. Амтман — урядова особа найвищого магістрату.

Лікар Стокман. Візьмім звичайного комерсанта. Такі люди витрачають далеко більше за мене.

Бурмістр. Авжеж, так уже воно ведеться.

Лікар Стокман. Зрештою ж, я, власне, нічого не витрачаю на непотрібне, Петере. Але я не думаю, що я мушу відмовляти собі втіхи бачити в себе людей? Мене, бачиш, тягне до них. Я просидів так довго далеко від життя, і тепер почуваю справжню потребу бути в товаристві молодих бадьорих, людей, веселих, вільних у своїх думках, охочих працювати. І всі вони такі, оті, що там сидять і їдять собі на здоров'я. Мені хотілось би, щоб ти трохи ближче познайомився з Говстадом.

Бурмістр. А, я забув: Говстад сказав мені, що хоче надрукувати тепер твою статтю.

Лікар Стокман. Мою статтю?

Бурмістр. Про курорт. Ту статтю, що ти написав ще взимку.

Лікар Стокман. А, цю... Але я сам не хочу тим часом пускати її.

Бурмістр. Не хочеш? А я вважаю, що тепер саме найслухніший час для неї.

¹ У Німеччині та Швейцарії начальник округу (*прим. ред.*).

Лікар Стокман. Так, ти, може, й маєш рацію. У звичайних обставинах. *(Ходить по кімнаті).*

Бурмістр *(стежить за ним очима).* А що ж такого незвичайного в теперішніх обставинах?

Лікар Стокман *(спиняється).* Петере, даю слово, що не можу нічого сказати тобі цієї хвилини, і взагалі сьогодні не можу. У теперішніх обставинах може бути багато, дуже багато незвичайного, а може й не бути нічогосінько. Дуже можливо, що це тільки моя уява.

Бурмістр. Повинен признатись, що твої слова звучать дуже загадково. Хіба є щось таке, що може трапитись і про що я не повинен знати? Але я гадав би, що я, як голова Курортної Управи...

Лікар Стокман. А я гадав би, що я... та не треба нам один з одним за чуби водитися, Петере.

Бурмістр. Боронь Боже! Я зовсім не маю звички хапати за чуба, як ти кажеш. Тільки я рішуче наполягаю на тому, щоб усі заходи обмірковувати й переводити в життя діловим шляхом і через призначених на це офіційних осіб. Я не можу дозволити ніяких манівців і підходів із заднього ходу.

Лікар Стокман. А що, я вживаю таких заходів?

Бурмістр. У будь-якому разі ти маєш вроджений нахил іти своїм власним шляхом. У добре впорядженому суспільстві це майже така сама недозволенна річ. Окремі особи мусять коритися цілому суспільству, або, правильніше сказати, коритися владі, що стоїть на варті його добробуту.

Лікар Стокман. Дуже може бути. Але мені що до цього?

Бурмістр. Це те, чого ти, мій любий Томасе, ніколи не хотів розуміти. Але стережись: чи рано, чи пізно, а тобі

доведеться колись розплачуватись за це. Я тобі кажу це тепер. Прощай!

Лікар Стокман. Та ти що, збожеволів!.. Ти зовсім не туди влучив.

Бурмістр. Зо мною цього не трапляється. А крім того, я дуже просив би тебе відзводити мене від... (*Уклоняється в бік їдальні*). Прощайте, братова!.. Прощайте, панове! (*Виходить*).

Фру Стокман (*заходить до вітальні*). Пішов?

Лікар Стокман. Пішов, уяви собі, і зовсім оскаженівши.

Фру Стокман. Але, милий Томасе, що ти йому знову зробив?

Лікар Стокман. Та нічогісінько! Не може ж він вимагати, щоб я дав йому звіт передчасно.

Фру Стокман. А який ти йому звіт повинен дати?

Лікар Стокман. Гм... це вже, нехай буде тим часом моя справа, Катрін. Але дивно, чому це й досі немає листоноші?

Говстад, Білінг й Горстер підводяться з-за столу й переходять до вітальні. Трохи згодом виходять також Ейліф і Мартен.

Білінг (*потягуючись*). Щоб я так жив, але після такої вечері почуваєш себе новою людиною.

Говстад. А бурмістр у не дуже приємному настрої сьогодні?

Лікар Стокман. Це від шлунку. Він у нього кепсько травить.

Говстад. А надто кепсько травить він нас та «Народний Вісник».

Фру Стокман. А мені здалося, що у вас із ним непогані стосунки.

Говстад. Так, але це тільки замирення.

Білінг. Якраз це слово визначає цілком становище.

Лікар Стокман. Не забувайте, що бідолашний Петерт самотня людина. Він не має родинного вогнища, де він почував би себе тепло й затишно. Тільки справи, самі справи. А до того ще ця клята, ріденька, чайна водичка, що він її вливає в себе весь час. Ну, хлопці, присувайте стільці до столу. Катрін, нам дадуть сюди пуншу?

Фру Стокман (*іде до їдальні*). Зараз несучу.

Лікар Стокман. Сідайте до мене сюди на канапу, капітане Горстере. Такий рідкий гість, як ви... Прошу, присувайтесь, друзі мої.

Чоловіки сідають коло столу. Фру Стокман приносить тацю, де стоїть спиртівка, склянки, карафи й інше начиння.

Фру Стокман. Ну, ось вам. Це арак, це ром, а ось коньяк. Нехай кожен сам себе частує.

Лікар Стокман (*бере склянку*). Це ми будемо самі. (*Приготовляють пуншу*). А цигари? Ейліфе, ти, здається, знаєш, де стоїть скринька. А ти, Мартене, принеси мою люльку. (*Хлопці заходять до кімнати праворуч*). Я підозрюю, що Ейліф часом бере в мене цигари, але вдаю, що нічого не бачу. (*Кричить*). І мою ярмулку, Мартене. Катрін, може ти скажеш йому, де я поклав її? А, він уже знайшов. (*Хлопці приносять усе, що їм загадано*). Прошу, друзі мої... А я, знаєте, не хочу зрадити своєї люлечки. Оця сама чимало поїздила зо мною в негоди й хуртовини там на півночі.. (*Цокається*). Будьте здорові! Проте, далеко приємніше посидіти так спокійно й затишно!..

Фру Стокман (*сидить і плете*). Незабаром виряджаєтесь, капітане Горстере?

ЗМІСТ

БОРОГ НАРОДУ	3
ДІЯ ПЕРША	6
ДІЯ ДРУГА	27
ДІЯ ТРЕТЯ	52
ДІЯ ЧЕТВЕРТА	77
ДІЯ П'ЯТА	100
ПІДПОРИ ГРОМАДЯНСТВА	123
ДІЯ ПЕРША	126
ДІЯ ДРУГА	156
ДІЯ ТРЕТЯ	192
ДІЯ ЧЕТВЕРТА	219